

50 let výroby loutek v Mirovicích – 10. 1. 2018

Koncem roku 2017 uspořádalo Prácheňské muzeum v Písku výstavu s názvem „U Sychrovských na půdě“, která se vztahovala i k Mirovicím… Loutky se v Mirovicích vyráběly 48 let (1950 – 1998).

Výroba skončila před 20 lety. A jak to všechno bylo?

Mirotickým řezbářem Mikolášem Sychrovským (1802 – 1881) založená tradice výrobců loutek na Písecku našla ve 20. století osobitého pokračovatele v dnes v podstatě neznámém Josefu Zelinkovi (1915 - 2003). Ten stál spolu se svými rodiči u založení firmy **„ZEKA“**, která – už jako pobočka výrobního družstva JAS Stráž nad Nežárkou – ve druhé polovině 20. století patřila k největším výrobcům loutek v celém Československu.

Zelina zdatně navázal na svého regionálního předchůdce Sychrovského, který rovněž ve své době platil za jednoho z nejplodnějších autorů. Příběh píseckého loutkáře Josefa Zelinky začíná ve Strakonicích roku 1916. Toho roku se Hanuši Zelinkovi, hoteliérovi, který ve městě na Otavě provozoval v nájmu hotel Bílý Lev, a jeho ženě Marii narodil již druhý syn. Doba první světové války však živnosti nepřála, a tak Hanuš hotel opustil a živil se jako obchodník. Žádná z činností mu však zřejmě nepřinesla požadované zabezpečení, a tak na začátku roku 1929 založil se svojí ženou v prvním patře domu v Heydukově ulici čp. 86 v Písku loutkářskou dílnu.

V té době byl však vážně nemocen, a tak se v podstatě hlavním zaměstnancem a výrobcem stává manželka Marie, na kterou je i firma napsána, a také tehdy již třináctiletý syn Josef. O necelý rok později, 11. 11. 1929, Hanuš Zelinka umírá. O dvanáct let mladší Marie Zelinková poté až do roku 1950 působí jako majitelka a vedoucí firmy s obchodní značkou **„ZEKA“.**

Syn Josef byl její největší pomocník. Byl prostředním ze tří synů, avšak k novému řemeslu rodičů přilnul určitě nejvíce. Už od mala byl okouzlen světem loutkových představení a pilně je při každé příležitosti v Písku navštěvoval a sám si zkoušel výrobu prvních loutek. Oficiálně byl nejprve učněm, poté tovaryšem a pak řádným zaměstnancem firmy, od počátku ale působil spíše jako vedoucí výroby, návrhář, realizátor a i poslíček, hotové loutky roznášel osobně stálým zákazníkům.

Loutky se vyráběly přímo doma u Zelinků, tedy v Heydukově ulici v Písku, kde bydleli v nájmu. Hlavní dílny byly v ložnici. Brzy však nepracovali samy, ale najmuli několik zaměstnankyň, které převážně šily oblečky nebo barvily hlavičky.

Za druhé světové války firma spíše stagnovala a přežívala díky přízni několika stálých zákazníků a zjednodušené výrobě. Pro nedostatek textilu se šatičky pouze malovaly. Po válce firma nabrala druhý dech specializací na trochu jiný sortiment. Zelinkovi zahájili výrobu panenek, nejprve klasických, které hýbaly nožičkama a ručičkama a měly malované vlásky. Poté objevil Josef Zelinka vlastnosti silonu a pomocí stroje, který si sám zhotovil, začal vyrábět paručky. Silon, který nejprve vozil až z Humenného, později z písecského Jitexu, navíc speciálně barvil. Zelinkovým vynálezem byla i panenka, která díky pod šaty skrytému mechanizmu po natočení klíčkem tancovala, resp. se otáčela.

V roce 1950 byla firma zestátněna a začleněna do podniku JAS Stráž nad Nežárkou, družstevního podniku na výrobu hraček a suvenýrů. Následovalo nucené přesídlení do Mirovic v rámci zprůmyslnění obce, protože v této části jižních Čech zoufale chyběly pracovní příležitosti.

Postupem let se pak mirovická dílna stala největším dodavatelem loutek v Československu.

V Mirovicích byl firmě přidělen farní areál, tovární budova byla bývalá stodola. Do Mirovic bylo převezeno i několik strojů z písecké dílny. V novém působišti výrobu plně řídil Josef Zelinka, jeho maminka (původní majitelka firmy) pracovala v kanceláři. Spojení s velkým podnikem přinášelo možnosti exportu, vyváželo se dokonce i do zahraničí, a to i na západ. Odjakživa ale byly Mirovice na okraji zájmu centrálního podniku, který se specializoval na dřevěné hračky a dával jim vždy přednost.

Pověst o mimořádné šikovnosti Josefa Zelinky se šířila a loutkář začal rozjíždět provozovny a navrhovat loutky i pro další družstva. Byl například u založená závodu na ploché loutky v Lipové na Moravě. Mirovická pobočka se rozrůstala, z jejích vrat vyjížděla rok co rok auta naložená desetitisíci loutek a postaviček. Na začátku 80. let měla až 46 zaměstnanců, převážně žen. Josef Zelinka působil jako vedoucí až do svého odchodu do důchodu v roce 1977, protože však v podniku pracovala stále ještě jeho manželka Anna, zůstával v Mirovicích, do Písku se oba vrátili až v roce 1988. Zde Josef Zelinka v roce 2003 zemřel.

Podoba prvních loutek firmy ZEKA téměř výhradně navazovala na tradice českého loutkoherectví a fenoménu domácích divadel, takže nesměly chybět klasické postavičky – kašpárek, král, čert, princezna či vodník. Stejně tak oblíbené byly i figurky – největší úspěch po dobu trvání firmy měly určitě postavy Spejbla s Hurvínkem, zavedené do výroby v roce 1965. Pan Zelinka osobně konzultoval výrobu s Milošem Kirschnerem, nástupcem Josefa Skupy. Za práva na dvě populární postavičky také každý rok odváděl divadlu velké peníze. Spolupráce však fungovala výborně a Divadlo Spejbla a Hurvínka, například když jelo na turné po Československu nebo do zahraničí, si bralo postavičky z mirovické provozovny s sebou a rozdávalo je svým divákům.

Z mirovické dílny dále vzešly postavičky fotbalistů v dresech Sparty Praha, Slavie, Dukly či Slovanu Bratislava. Sportovní tématiku měl i medvídek na lyžích pro mistrovství světa v lyžování v Tatrách. Populární byla i figurka kominíčka pro štěstí, kašpárek či pan ježek a paní ježková. Rozšířeným dárkem ve své době byla zátka do lahví s hlavičkou jednak v podobě kočky, ale hlavně vojáka Švejka.¨

Josef Zelinka se snažil vymýšlet další a další postavičky, navrhl třeba loupežníka Rumcajse a osobně ho jel do Písku prezentovat jeho tvůrci Radku Pilařovi. Nicméně v tomto případě narazil a Pilaře se mu přesvědčit nepodařilo. Autor slavného večerníčku si přál, aby loupežník z lesa Řáholce zůstal navždy jenom malovaný. Dodnes tak tedy existuje jenom jeden jediný originál figurky.

Krátce po revoluci v podniku pracovalo zhruba 30 žen. Vzhledem ke známosti a všeobecné oblíbenosti loutek byla perspektiva budoucího rozvoje, tedy alespoň v to všichni místní doufali. Stejně jako v to, že se loutkové továrny ujme nějaký bohatý investor a dojde k rozšíření a modernizaci výroby. To se však bohužel nikdy nestalo a mirovický podnik šel do konkurz. Spojení se strážským JASem skončilo dne 31. 12. 1998, následné pokusy na další výrobu netrvaly příliš dlouho.

ZEKA – firma na loutky rodiny Zelinkových

Mirotickým řezbářem Mikolášem Sychrovským založená tradice výrobců loutek na Písecku našla ve 20. století osobitého pokračovatele v dnes v podstatě neznámém Josefu Zelinkovi. Ten stál spolu se svými rodiči u založení firmy Zeka, která – už jako pobočka výrobního družstva JAS Stráž nad Nežárkou – ve druhé polovině 20. století patřila k největším výrobcům loutek v celém Československu.

Zelinka zdatně navázal na svého regionálního předchůdce Sychrovského, který rovněž ve své době platil za jednoho z nejplodnějších autorů. Příběh písecého loutkáře Josefa Zelinky začíná ve Strakonicích roku 1916. Toho roku se Hanuš Zelinkovi, hotelovému, který ve městě na Otavě provozoval v nájmu hotel Bílý Lev, a jeho ženě Marii narodil již druhý syn. Doba první světové války však živnosti nepřála a tak Hanuš hotel opustil a živil se jako obchodník. Žádná z činností mu však zřejmě nepřinesla požadované zabezpečení a tak na začátku roku 1929 založil se svojí ženou v prvním patře domu v Heydukově ulici čp. 86 v Písku loutkářskou dílnu.

V té době byl však vážně nemocen a tak se v podstatě hlavním zaměstnancem a výrobcem stává manželka Marie, na kterou je firma i napsána, a také tehdy již třináctletý syn Josef. O necelý rok později, 11. listopadu 1929, Hanuš Zelinka umírá. O dvanáct let mladší Marie Zelinková poté až do roku 1950 působí jako majitelka a vedoucí firmy s obchodní značkou „ZEKA".

Syn Josef byl její největší pomocník. Byl prostředním ze tří synů, avšak k novému řemeslu rodičů přilnul určitě nejvíce. Už od malá byl okouzlen světem loutkových představení a pilně je při každé příležitosti v Písku navštěvoval a sám si zkoušel výrobu prvních loutek. Oficiálně byl nejprve učněm, poté továryšem a pak řádným zaměstnancem firmy, od počátku ale působil spíše jako vedoucí výroby, návrhář, realizátor a i posíleček, hotové loutky roznášel osobně stálým zákazníkům.

Malování hlaviček

Sortiment loutek firmy ZEKA, 30. - 40. léta 20. století

Čert, firma ZEKA Písek

Hloupý Honza, firma ZEKA Písek

Selka, firma ZEKA Písek

Kašpárek, firma ZEKA Písek

Loutky se vyráběly přímo doma u Zelinků, tedy v Heydukově ulici, kde bydleli v nájmu, hlavní dílny byly v maminčině ložnici. Brzy však nepracovali s maminkou sami a najmuli několik zaměstnankyň, které převážně šily oblečky nebo barvily hlavičky.

Za druhé světové války firma spíše stagnovala a přežívala díky přízni několika stálých zákazníků a zjednodušené výrobě. Pro nedostatek textilu se šatičky pouze malovaly. Po válce firma nabrala druhý dech specializací na trochu jiný sortiment. Zelinkovi zahájili výrobu panenek, nejprve klasických, které hýbaly nožičkama a načičkama a měly malované vlásky. Poté objevil Josef Zelinka vlastnosti silonu a pomocí stroje, který si sám zhotovil, začal vyrábět paručky. Silon, který nejprve vozil až z Humenného, později z písecého Jitexu, navíc specálně barvil. Zelinkovým vynálezem byla i panenka, která díky pod katy skrytému mechanismu po natažení klíčkem tancovala resp. se otáčela.

V roce 1950 byla firma zestátněna, nucené přesídlena do Mirovic a začleněna do podniku JAS Stráž nad Nežárkou.

Jedna z dílnic při mačkání masy do formičky

Výroba loutek protlačená v ložnici

Josef Zelinka při malování hlaviček loutek

Paní Mávie Zelinková při práci ve své ložnici

Dům na Havlíčkově náměstí v Písku, kde vznikaly, stejně ja loutek, současný stav

Výroba loutek v Mirovicích

V roce 1950 se firma rodiny Zelinkových začlenila do podniku JAS Stráž nad Nežárkou, družstevního podniku na výrobu hraček a suvenýrů. Následovalo nucené přesídlení do Mirovic v rámci zprůmyslnění obce, protože v této části jižních Čech zoufale chyběly pracovní příležitosti.

Postupem let se pak mirovická dílna stala největším dodavatelem loutek v Československu.

V Mirovicích byl firmě přidělen farní areál, tovární budova byla bývalá stodola. Do Mirovic bylo převezeno i několik strojů ze staré písecké dílny. V novém působišti již plně řídil výrobu Josef, maminka pracovala v kanceláři. Spojení s velkým podnikem přineslo možnosti exportu, vyváželo se dokonce do zahraničí a to i na západ, odjakživa ale byly Mirovice na okraji zájmu centrálního podniku, který se specializoval na dřevěné hračky a dával jim vždy přednost.

Pověst o mimořádné šikovnosti Josefa Zelinky se šířila a loutkář začal rozjíždět provozovny a navrhovat loutky i pro další družstva, byl například u založení závodu na ploché loutky v Lipové na Moravě. Mirovická pobočka se rozrůstala, z jejích vrat vyjížděla rok co rok auta naložená desetitisíci loutek a postaviček. Na začátku 80. let měla až 46 zaměstnanců, převážně žen. Josef Zelinka působil jako vedoucí až do svého odchodu do důchodu v roce 1977, protože však v podniku pracovala stále ještě manželka Anna, zůstávал v Mirovicích, do Písku se oba vrátili až v roce 1988. Zde Josef Zelinka v roce 2003 zemřel.

Podoba prvních loutek firmy Zeka těmě výhradně navazovala na tradice českého loutkoherectví a fenoménu domácích divadel, takže nesměly chybět klasické postavičky - kašpárek, král, čert, princezna či vodník. Stejně tak oblíbené byly i figurky - největší úspěch po dobu trvání firmy měly určitě postavy Spejbla s Hurvínkem, zavedené do výroby roku 1965. Pan Zelinka osobně konzultoval výrobu s Milošem Kirschnerem, nástupcem Josefa Skupy. Za práva na dvě populární postavičky také každý rok odváděl divadlu velké peníze. Spolupráce však fungovala výborně a Divadlo Spejbla a Hurvínka, například když jelo na turné po Československu nebo do zahraničí, si brało postavičky z mirovické provozovny s sebou a rozdávalo je svým divákům.

Stříkání barvy

Paletizace loutek

Sekání textilu pro loutky

Malování loutek

Paletizace loutek

Šicí linka loutek

Budova vybudovaná ve farním areálu v Mirovicích pro potřeby výrobního družstva JAS

Kolektiv zaměstnanců v Mirovicích

Stříkání masy do forem

Z mirovické dílny dále vzešly postavičky fotbalistů v dresech Sparty Praha, Slavie, Dukly či Slovanu Bratislava. Sportovní tématiku měl i medvídek na lyžích pro mistrovství světa v lyžování v Tatrách. Populární byla i figurka kominíčka pro štěstí, kašpárek či pan ježek a paní ježková. Rozlišením dárkem ve své době byla zátka do lahví s hlavičkou jednak v podobě kočky, ale hlavně vojáka Švejka.

Josef Zelinka se snažil vymýšlet další a další postavičky, navrhl třeba loupežníka Rumcajse a osobně ho jel do Písku prezentovat jeho tvůrci Radku Pilařovi. Nicméně v tomto případě narazil a Pilaře se mu přesvědčit nepodařilo. Autor slavného večerníčku si přál, aby loupežník z lesa Řáholce zůstal navždy jenom malovaný. Dodnes tak tedy existuje jenom jeden jediný originál figurky.

Krátce po revoluci v podniku pracovalo zhruba 30 žen. Vzhledem ke známosti a všeobecné oblíbenosti loutek byla perspektiva budoucího rozvoje, tedy alespoň v to všichni místní doufali. Stejně jako v to, že se loutkové továrny ujme nějaký bohatý investor a dojde k rozšíření a modernizaci výroby. To se však bohužel nikdy nestalo a mirovický podnik šel do konkurzu. Spojení se strážským JASEM skončilo dne 31. 12. 1998, následné pokusy na další výrobu netrvaly příliš dlouho.

Kolektiv zaměstnankyň v Mirovicích

Rok cca 1977:

Horní řada zleva: J. Šebková, E. Jakoubková, M. Kroupová, V. Vejšická, M.Bílá, M. Prokopová, M. Rebetová, M. Cígnerová, M. Ptáková, M. Zelenková, M. Skalická

Dolní řada zleva: Z. Holubová, J. Mrvíková, M. Žižková ml. V. Kirchnerová, J. Bártová, A. Hončlová, M. Podojilová, M. Žižková st.

Budova vybudovaná ve farním areálu v Mirovicích pro potřeby výrobního družstva JAS

Sekání textilu pro loutky

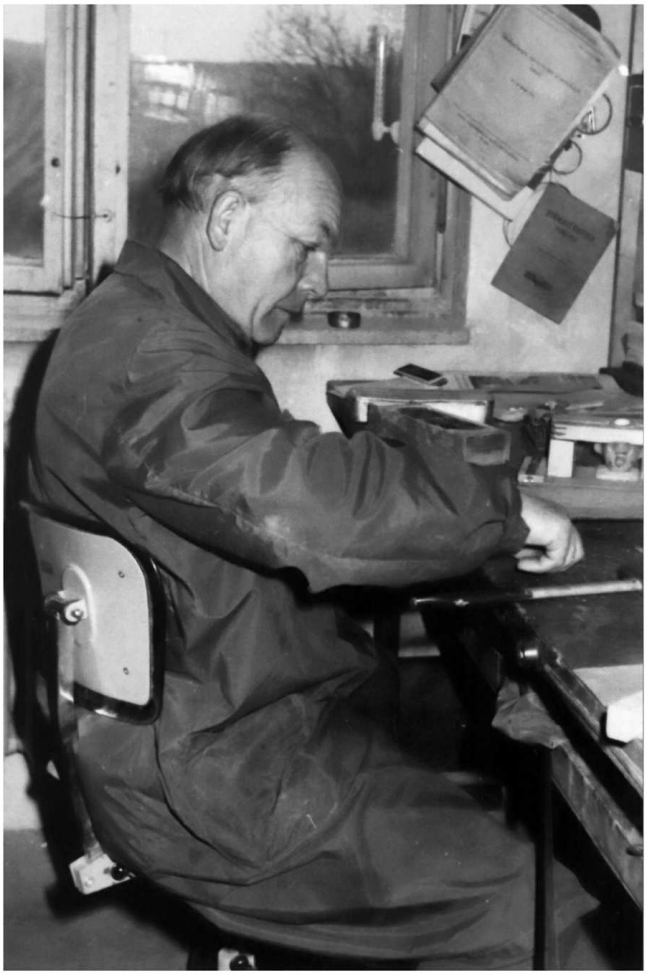
Paletizace loutek

Stříkání barvy

Malování loutek

Josef Zelinka při práci

Vmačkávání massy do forem

Paletizace loutek

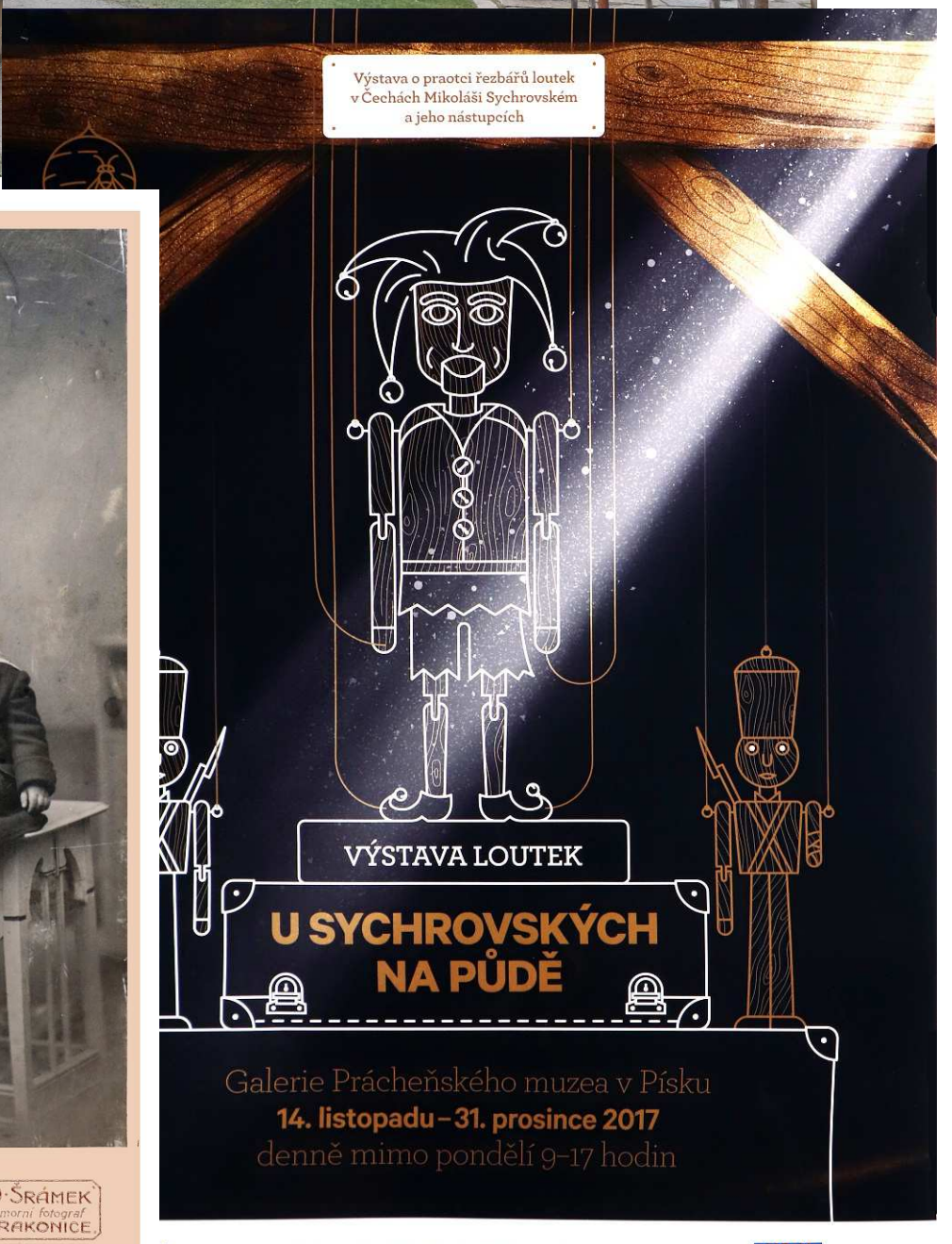

Sortiment loutek mirovické výrobny

Život Mikoláše Sychrovského

Zápis českého loutkářství na seznam světového dědictví UNESCO v roce 2016 je tak trochu zásluha i jednoho neobyčejného mirotického řezb tvůrcem a praotcem v oboru. Je prvním jménem známým výrobcem loutek u nás a jeho marionety jsou dnes považovány za jedny z nejcenně

Zakladatelé firmy ZEKA Hanuš Zelinka se svojí ženou Marií. Ta v náručí drží svého syna a budoucího loutkáře Josefa Zelinku

Velké náměstí 114, Písek 397 24 | tel: 382 201 111
www.prachenskemuzeum.cz | info@prachenskemuzeum.cz
Akce je podporována městem Písek.